«گۇلزاری بىنىش»نىڭ داۋامى توغرىسىدا مۇلاھىزە

پەخرىددىن ئىمىن

«گۇلزارى بىنىش» ناقىسنىڭ ۋەكىللىك ئەسىرى، شۇنداقلا ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى تارىخىدىكى ئالاھىدە ئەسەر بولۇش سۈپىتى بىلەن ئۇنىڭ تاسادىپىي بىر ئەھۋالدا تۈگەللەنمەي قېلىشى كىشىنى تولىمۇ ئەپسۇسلاندۇرىدۇ.

ناقىس 1843 ـ يىلى تۇغۇلۇپ 1922 ـ يىلى ۋاپات بولغان. ئۇ 80 يىللىق ھاياتىدا ھەرخىل مەزمۇندىكى نۇرغۇن ئەسەرلەرنى ئىجاد قىلغان بولۇپ، تەتقىقاتچىلارنىڭ كۆرسىتىشىچە «گۇلزارى بىنىش» نى ئۇ 1889 ـ، 1890 ـ يىللاردا ھازىرقى ھالەتكە كەلتۈرگەن. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ يەنە بىرمۇنچە ئەسەرلەرنى يازغان. جۈملىدىن «دىۋانى بىنىش» نامى بىلەن تونۇلغان شېىرلار توپلىمىمۇ «گۇلزارى بىنىش» تىن كېيىن يېزىلغان[1] . قىسقىسى، «گۇلزارى بىنىش» ئىجاد قىلىنىپ، شائىر ۋاپات بولغانغا قەدەر ئارىدىن ئوتتۇز يىل ۋاقىت ئۆتكەن. مۇشۇ ئوتتۇز يىل ئىچىدە ناقىس «گۇلزارى بىنىش» قا قايتا قەدەم تەشرىپ قىلغانمۇ ـ يوق؟ بۇمۇ ناقىس تەتقىقاتىدىكى بىر مۇھىم تېما بولۇشقا نېگىشلىك. «گۇلزارى بىنىش» نىڭ ھازىرقى ھالەتتە توختاپ قېلىشىغا زادى قانداق ئىش سەۋەب بولغان؟ بۇ ھەقتە ئويلىنىش ۋە مۇلاھىزە قىلىش، تەھلىل ۋە تەتقىق ئېلىپ بېرىش ھەرگىز بىھۇدە ئىش ئەمەس.

«گۇلزارى بىنىش» نىڭ داۋامى توغرىسىدا كىشىلەرنىڭ ئويىدا خىلمۇ خىل پەرەزلەر پەيدا بولۇشى مۇمكىن. ناقىسقا بولغان ھەقىقىي ئىخلاسنىڭ ھەيدەكچىلىكى بىلەن مەنمۇ ئۆزۈمنىڭ بۇ ھەقتىكى بىرقانچە پەرەزلىرىمنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ئۆتمەكچىمەن. شۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىرەرسى ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن چىقىپ قالسا ئەجەب ئەمەس.

بىرىنچى پەرەز، «گۇلزارى بىنىش» ناقىسنىڭ ئىچكى ئىلھامىنىڭ تەقەززاسى بىلەن ئەمەس، بەلكى تاشقى مەجبۇرىيەت ۋە مەسئۇلىيەتنىڭ تۈرتكىسى بىلەن دۇنياغا كەلگەن. بۇ خىل تاشقى مەجبۇرىيەت ۋە مەسئۇلىيەت ناقىسنىڭ «گۇلزارى بىنىش» ئۈچۈن مېھنەت سىڭدۈرۈشىدىكى ئاساسىي سەۋەبتۇر. داستاندا مۇنداق بايانلار بار:

ئۆتۈپ مۇنداغ نەچە يىللار، نەچە ئاي،
كېلىپ دېدى ماڭا بىر ئاشىنا باي:
«ئالىپ ئېردىم بىرەۋدىن بىر كىتابى
ئىشىتمەي سۆزلەرىن بولدۇم كەبابى.
.....
ئەگەر بۇ خەستەگە ئەيلەپ تەرەھھۇم،
بۇ فارسىي تۈركىيغە بولسە تەرجۇم»
.....
ئانىڭ چۇن نەسرى ئېردى مۇددەئاسى،
ماڭا تۇشمەي قەبۇلىنىڭ ھەۋاسى.

نەچە كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى ئارادىن
يەنە بىر كۈن كىرىپ كەلدى تالادىن.
داغى قىلدى ئۆزى ھالىنى ئىزھار،
دېدىم ئاخىر ئاڭا: «مەندە نەھەد بار»
.....
بولۇپ ياندى بۇ سۆزدىن ئەسرۇ ـ مەئيۇس،
كى يارىلغان كەبى كۆڭلى ئارا كۇس.
.....
تۇرۇپ بىر كۈن خەيال ئەتتىمكى مۇنداغ:
نى دەپ قويدۇم ئۇ باينىڭ كۆڭلىگە داغ؟

---

① مېنىڭ بۇ ھەقتىكى تەھلىلىم «بۇلاق» ژۇرنىلىنىڭ 2000 ـ يىللىق 3 ـ سانىدا ئېلان قىلىنغان «گۇلزارى بىنىش» تىكى ناقىس ھاياتىغا مۇناسىۋەتلىك مەزمۇنلار ناملىق ماقالىدە ئوتتۇرىغا قويۇلدى.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

ئىدى ئول باينىڭ ئاتى داۋۇد ئاخۇن،
ئېزىلگەندۇر ئانىڭ كۆڭلىدە ئەفيۇن.
دېمەي، ئەندى ئەڭا بىر جەھد ئەيلەي،
زېرىكمەسلىككە ئاۋۇال ئەھد ئەيلەي.

.....
بۇ قاتىغ يولغە ئېرسە ئولدۇم ئازىم،
يېتەرگە فىكرەتىم ھەم بولدى جازىم ...

يۇقىرىقى مىسالالاردىن كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇكى، ناقسىنىڭ ئەزەلدىن «باھارى دانىش» ھېكايىلىرى ئۇستىدە ئىزدىنىش ئوبى بولغان ئەمەس. بىراق، تاسادىپىي بىر ئەھۋالدا، يەنى ئۇنىڭ ئىخلاسمەن بۇرادىرى داۋۇدئاخۇن باينىڭ قايتا ـ قايتا ئىلتىماس قىلىشى بىلەن دوست ـ بۇرادەرلىرىنىڭ ھاجىتىدىن چىقىشنى مەجبۇرىيەت، دەپ بىلگەن ناقىس يۇكسەك مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى بىلەن يېڭى بىر ئىجادىي ئەمگەك ئۇچۇن بەل باغلايدۇ، لېكىن ئۇ دەسلەپتە ئىشنى بۇرادىرى داۋۇدئاخۇن باينىڭ مۇددىئاسى بويىچە «باھارى دانىش» ھېكايىلىرىنى نەسرىي شەكىلدە تەرجىمە قىلىشتىن باشلايدۇ ۋە شاھزادە جاھاندار ۋەقەلىرىنى 4 ـ ماۋزۇغا قەدەر تەرجىمە قىلىپ تۇگىتىدۇ. بۇ چاغدا ناقىسنىڭ باشقا بىرقانچە مۇخلىسلىرى ئەسەرنىڭ تەرجىمىسىنى كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن ناقىسقا ئەسەرنى تېخىمۇ مۇكەممەلرەك ئىشلەپ چىقىش توغرىسىدا ئىلتىماس تەرىقىسىدە مەسلىھەت بېرىدۇ. «گۈلزارى بىنىش» تا بۇ مەزمۇن تۆۋەندىكىدەك بايان قىلىنغان:

بۇ يەڭلىغىكىم، مۇنىڭ يۇقارىسىنى،
ئالىندى تۇركىي تىلغە فارسىينى.
مۇسەننىف نۇسخەسىنى ئەيلەپ ھازىر،
بولۇپ بىر خەتكە بەش ـ ئون مەررە نازىر.
ئىدىم بۇ يەرگە يەتكەن بىر كۇنى مەن،
كىرىپ كەلدى ھۇزۇرۇمغا نەچە تەن.
كۆرۈپ باشدىن ئوقۇپ بۇ يەرگە تەگرۇ،
دېدىلەر: «ياخشى ئىش بولمىش ئەجەب بۇ
ۋەلى، بىزدەك ساۋادى خاملەرغە

ئەمەس خام، بەلكى مۇتلەق ئاملەرغە
ئاچۇغراق بولسە ئېردى، خوب ئېردى،
كۆڭۇللەرگە ئۇ داغى مەرغۇب ئېردى
.....
بۇ ناقىس تەبىئىگە مەئقۇل كەلگەچ،
بەرادەرلەر سۆزى مەقبۇل كەلگەچ.
قىلىندى ئىپتىدا بۇ قىسمى مەنزۇم،
كى قىلمىش ياخشىلار بۇ نەۋئى مەرقۇم ...

شۇنداق قىلىپ ناقىس «باھارى دانىش» ھېكايىلىرىنىڭ 4 ـ ماۋزۇسىدىن كېيىنكى قىسمىنى نەزمىي شەكىلدە ئىشلەشكە باشلايدۇ ۋە 5 ـ ماۋزۇ 3 ـ ھېكايە ئاخىرلاشقاندىن كېيىن كەلگەن يېرىدە توختاپ نەسرىي شەكىلدە ئىشلىنىپ بولغان باش قىسمىنى يېڭىۋاشتىن نەزمىيلەشتۇرۇپ چىقىدۇ. چۇنكى، بۇنداق دېيىشتىكى سەۋەب ناقىسنىڭ «قىلىندى ئىپتىدا بۇ قىسمى مەنزۇم» دېگىنىگە قارىغاندا، داستاننىڭ شۇندىن ئاۋۋالقى قىسمى نەسرىي شەكىلدە بولۇشى كېرەك ئىدى. ھالبۇكى، بىز ھازىر كۆرۈپ تۇرۇۋاتقان «گۈلزارى بىنىش» باشتىن ـ ئاخىر نەزمىي ئەسەردۇر. «گۈلزارى بىنىش» داستانى ئىككى بۆلۈمگە بۆلۈنگەن بولۇپ، بىرىنچى بۆلۈم ئەسەرنىڭ مۇقەددىمىسى سۈپىتىدە پۈتۈنلەي ناقىسنىڭ ساپ ئىجادىي ئەمگىكىنىڭ مەھسۇلى، «باھارى دانىش» ھېكايىلىرى ئاساسىدا ئىشلەنگەن بىرىنچى بۆلۈم بولسا تۇگەللەنمىگىنىگە قارىماي، ھەجىم جەھەتتىن بىرىنچى بۆلۈم بىلەن تەڭ دېگۈدەك كېلىدۇ[1]. مۇشۇنداق بىر قەدەر چوڭ ھەجىملىك ئەسەرنى ئىشلەش ۋە قايتا ئىجادىي ئىشلەش ئەلۋەتتە زور زېھنىي كۈچنى تەلەپ قىلغاندىن سىرت، مۇناسىپ ھالدا يەنە بىرمۇنچە ۋاقىتنى تەلەپ قىلىدۇ. ئەھۋالدىن قارىغاندا ناقىس 1889 ـ، 1890 ـ يىللىرى «گۈلزارى بىنىش» نىڭ «باھارى دانىش» ھېكايىلىرى ئاساسىدىكى بۆلىكىنى، يەنى داستاننىڭ 2 ـ بۆلۈمىنى ئىشلەپ ۋە نەزمىيلەشتۇرۇپ، باش ـ ئاخىرىنى ئۇلاشتۇرۇپ بولغان بولۇشى مۇمكىن. بۇ ۋاقىتنىچە ئۇنىڭدا مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئۆزىگە خاس بىر ئىجادىي ئەسەر ۋۇجۇدقا كەلتۇرۇش توغرۇلۇق ئوي ۋە شۇ ئويغا مۇناسىپ ئىلھام پەيدا بولغان بولۇشى، شۇنداقلا ناقىس داستاننىڭ بىرىنچى بۆلۈمى سۈپىتىدە ئىزدەنگەن ۋە ئىشلىگەن بولۇشى مۇمكىن، ساپ ئىجادىي مېھنەت

---

① «گۈلزارى بىنىش» داستانى تەخمىنەن بەش مىڭ مىسرا ئەتراپىدا بولۇپ، ئىككىنچى بۆلۈمى تەخمىنەن ئىككى مىڭ بىر يۈز مىسرا ئەتراپىدا كېلىدۇ.

بولغان بىرىنچى بۆلۈم ئۇچۇن ئۇ تېخىمۇ كۆپ زېھنىي قۇۋۋەت ۋە ۋاقىتنى سەرپ قىلىدىغانلىقى تەبىئىي. بەلكى ھاياتىنىڭ ئاخىرىغىچە پۈرسەن تاپسىلا، شۇ ئىش بىلەن شۇغۇللانغان بولۇشىمۇ مۇمكىن. چۈنكى، 1890 ـ يىللاردىن كېيىن ناقىسنىڭ ئاساسىي مەشغۇلاتى مەدرىستىكى ئوقۇ ـ ئوقۇتۇش ئىشلىرىدىن ئىبارەت بولغان. شۇڭا، بۇ ئەمگەك خېلى ئۇزاق ۋاقىتلار داۋامىدىمۇ تاماملانماي قالغان بولۇشى مۇمكىن.

ئىككىنچى خىل پەرەز، «باھارى دانىش» ھېكايىلىرىنى ئاساسىي مەنبە قىلغان «گۈلزارى بىنىش» داستانىدا[1] قانداقتۇ «ئەدەپ ـ ئەخلاق، ۋاپا، سەممىيەت، دوستلۇق، بۇرچ قاتارلىق تېمىلاردىكى ھېكايىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ۋە ئايالالارنىڭ ئەنە شۇنداق پەزىلەتلىرى ئالاھىدە مەدھىيىلەنگەن» بولماستىن، بەلكى پۈتۈنلەي ئايالالارنىڭ ئەخلاقسىز قىلمىشلىرى، ۋاپاسىزلىقى، سەممىيەتسىزلىكى، شاللاقلىقى ۋە خىيانەتچىلىكى مۇبالىغە دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلۈپ تەسۋىرلەنگەن ۋە ئايال زاتىنىڭ ھەرقاندىقى ۋاپاغا جاپا قىلىدىغان قارا يۈزلەردۇر، دەيدىغان بىمەنە ئىدىيە ئالغا سۈرۈلۈپ، ئايالالار ئوبرازى تامامەن خۇنۇكلەشتۈرۈلۈپ كۆرسىتىلگەن. توغرا، «باھارى دانىش» نىڭ ئاپتورى ئۆز ئەسىرىنىڭ ئاخىرىدا ئەقىلگە مۇۋاپىق ئەمەلىي يەكۈن چىقارغان بولۇشىمۇ مۇمكىن. لېكىن، ناقىس «گۈلزارى بىنىش» ئۇچۇن پايدىلانغان ھېكايىلەرنىڭ يۇقىرىدىكىدەك ئىدىيىدىن خالىي بىرىمۇ يوق. داستاندا ھەربىر ھېكايە ئاخىرلاشقاندىن كېيىن پۈتكۈل ۋەقەلىكتىن چىقىرىلغان يەكۈن خاراكتېردىكى شېئىرلار بار. مەسىلەن:

كى ئەي، شاھزادەئى ئەۋرەڭگى ئىززەت، ۋەفا قىلماسلىغ ئەلبەتتە ئىشىدۇر.
جەھاندا ئەيشى ئىشرەت كۆپ غەنىيمەت. ئۇلەرنىڭ رەڭگىدە بۇيى ۋەفا يوق،
مۇنىڭدەكدۇر ھەمە خاتۇندە ئەھۋال. ۋەلى لەۋھىدە ھەم نەقشى سەفا يوق.
ئىشتىتىڭ بولماغىل ئەمدى بۇ مىنۋال. ئەگەرچە سۈرەتدە سەرۋ رەڭدۇر،
سېنىڭ يارىڭمۇ ھەم خاتۇن كىشىدۇر، قوناغلىق ئىچرە پىشقان بىر شەرەڭدۇر.

ئايالالار توغرىسىدا چىقىرىلغان بۇنداق يەكۈن قەدىمكى ھىندىستان قانۇنىدىكى «ۋابا كېسىلى، ئۆلۈم، دوزاخ، زەھەر، زەھەرلىك يىلانلار، ئوت قاتارلىقلارمۇ خوتۇن كىشىدىن ياخشىراقتۇر» دېگەن قاراشتىن؛ يەھۇدىيلارنىڭ مۇقەددەس كىتابى «تەۋرات» تىكى «خوتۇن ئۆلۈمدىنمۇ ئاچچىق بىر نەرسىدۇر، خوتۇن كىشى ئادەمنى ئوۋلايدىغان سىرتماق، ئۇنىڭ قەلبى قىسماق، ئىككى قولى كىشەندۇر، مىڭ ئادەم ئارىسىدىن كېرەكلىك بىر ئادەم تېپىلىدۇ، مىڭ خوتۇن ئارىسىدىن كېرەكلىك بىرى تېپىلمايدۇ» دېگەن سۆزدىن؛ قەدىمكى رىملىقلارنىڭ ئايالالارنى شەيتانىنىڭ ھەمراھى، ئازدۇرغۇچى يامان روھ، بارلىق جىنايەتنىڭ مەنبەسى، شەيتان ئادەمزاتنىڭ روھىي دۇنياسىنى ئايالالار ئارقىلىق چىرىتىدۇ ۋە نابۇت قىلىدۇ، دېگەنلىكىدىن؛ قەدىمكى گېرتسىيلىكلەرنىڭ ئايالالارنى شەيتاندىن ئاپىرىدە بولغان مەينەت، پاسكىنا مەخلۇق، ئۆلارنىڭ شۇملۇقى، نىجىسلىقى، پەسكەش ۋە بۇزۇقلۇقىدىن گۇناھ سادىر بولىدۇ، دەپ قارىغانلىقىدىن ... ھېچقانداق پەرقى بولمىغان بىر تەرەپلىمە يەكۈن. ئۇ جاھالەت دەۋرىدىكى ھىندى، يەھۇدىي، رىم ۋە گېرىكلارنىڭ ئايالالار توغرىسىدىكى قاراشلىرىنىڭ پارسچە ۋارىيانتى («باھارى دانىش» نىڭ ئىران يازغۇچىسىنىڭ ئەسىرى ئىكەنلىكى ئۇنتۇلمىسۇن) بولۇپ، ھەرقانداق بىر دەۋرنىڭ ئېھتىياجىغا، شۇنداقلا ئىسلام قانۇن ـ ئەقىدىلىرىگە زىت ۋە خىلاپ يەكۈن. چۈنكى، ھەرقانداق بىر دەۋردە جەمئىيەت ئايالالارسىز مەۋجۇت بولۇپ تۇرالمايدۇ ۋە تەرەققىي قىلالمايدۇ، شۇڭا ئىسلام دىنى دۇنياغا كەلگەن دەسلەپكى چاغلاردىلا مۇسۇلمانلار جەمئىيىتىدىكى ئەر ـ ئايالالارنىڭ باراۋەرلىكى تەشەببۇس قىلىنىپ، جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئايالالارنى خورلايدىغان، كەمسىتىدىغان، ئۇلارغا زىيانكەشلىك قىلىدىغان قەبىھ ئۆرپ ـ ئادەتلەرگە ئۇزۇل ـ كېسىل خاتىمە بېرىلگەن ئىدى. ئىسلام شەرىئىتىدە ئايالالارنىڭ پسىخىلوگىيىلىك ۋە فىزىئولوگىيىلىك ئالاھىدىلىكلىرىگە ئاساسەن ئۇلارغا قانۇنىي جەھەتتە تېگىشلىك ئورۇن بېرىلگەن. مۇھەممەد ئەلەيھىسسەلام مۇسۇلمانلاردىن ئايالالارغا ئاقىلانە ۋە ئادىل مۇئامىلە قىلىشنى، مۇسۇلمان ئەرلەرنىڭ ئۆز ئايالىرىغا مۇھەببەت ئاتا قىلىشنى، ئەرلەرنىڭ ئۆز ئۇستىدىكى ئايالىرىنىڭ ھەققىنى ئادا قىلىشنى تەلەپ قىلغان. ئىسلام تەلىماتىدا مەيلى ئەر ياكى ئايال بولسۇن، ئۇنىڭ ياخشى

---

① بۇ يەردە داستانىنىڭ ئىككىنچى بۆلۈمى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

ياكى يامان بولۇشى ئۆزىنىڭ ئىش ـ ئەملىگە باغلىق، يەنى ياخشىلىق ۋە يامانلىقتا ئەر ـ ئاياللار ئوخشاش ئورۇندا تۇرىدۇ، دەپ كۆرسىتىلگەن. يۇقىرىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى قۇرئان ۋە ھەدىسلەردە ئېنىق ۋە كونكرېت بەلگىلەنگەن. ھەقىقەتەنمۇ مۇسۇلمان ئاياللار ئارىسىدىن نۇرغۇن ئۇلۇغ زاتلار مەيدانغا كەلگەن بولۇپ، مۇسۇلمانلارنىڭ ھەممىسى بۇنداق ئاياللارنى ئېتىراپ قىلىپ، ئۇلارغا مۇئەييەن باھا بېرىپلا قالماي، ھەتتا بۇنداق ئاياللاردىن «بىرى (ياكى ئۇنىڭ بىر تال چېچى) ياخشى ئىش، ياخشى ئەمەللەرنى ئادا قىلمىغان مىڭ ئەركەكتىن ئارتۇق» دەپ ھېسابلايدۇ. ھالبۇكى، يۇقىرىقىدەك ئىنسانىيەتنىڭ شەنگە داغ چۈشۈرۈدىغان، ئاياللارنىڭ ئىنسانلارنىڭ ئانىسى ئىكەنلىكىدەك ئۇلۇغ ماھىيىتىنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويۇپ، ئەخمىقانە ھالدا چىقىرىلغان بىر تەرەپلىمە يەكۈن، ئىككى جىنس ئوتتۇرىسىدىكى مۇھەببەتتە ھەقىقىي مەنىگە ئىگە بولىدىغان ساپ ئىنسانىي مۇھەببەتنىڭ كۆيچىسى، ئىككى جىنس مۇھەببىتىنىڭ لەززىتىدىن بەھرى ئېلىپ ۋايىغا يەتكەن① بىر تەرەپلىمە قاراشلاردىن خالىي، زامانىسىغا كۆرە ئىلغار پىكىر ئىگىسى ۋە ئەتراپلىق بىلىم ساھىبى بولغان، ئەڭ مۇھىمى كامىل ۋە ئىخلاسمەن مۇسۇلمان ئالىمى ناقىسنىڭ ئىدىيىۋى خاھىشى، ئىجادىيەت مۇددىئاسى ۋە ئېتىقاد ـ ئەقىدىسى بىلەن مۇتلەق سىغىشالمايتتى. گەرچە ئۇ بىر مەزگىل ئائىلىۋى تۇرمۇشتا نۇرغۇن كۆڭۈلسىزلىكلەرگە ئۇچراپ، كۆپ دېشۋارچىلىقلارنى تارتقان بولسىمۇ، لېكىن بۇنىڭلىق بىلەن ئۇ «باھارى دانىش»نىڭ مۇقامىغا دەسسەشنى ئۆزىگە داۋا كۆرمىگەن، ئۇ داۋاملىق ھالدا ھاياتنى، ئىككى جىنس ئوتتۇرىسىدىكى مۇھەببەتنى قىزغىن سۆيگەن. ھەقىقەتەن ئۇنىڭ مۇتلەق كۆپ ساندىكى شېئىرلىرىدا باراۋەرلىك ۋە ئىنسانپەرۋەرلىك تېمىلىرى، بولۇپمۇ مۇھەببەت تېمىسى مۇتلەق ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلەيدۇ. يۇقىرىقىدەك قەتئىي بىر تەرەپلىمە قاراشلارنى ئۇنىڭ شېئىرلىرىدىن تاپقىلى بولمايدۇ. شەكسىزكى، چوڭقۇر پىكىرلىك ئالىم ناقىسنىڭ ئەقىدىگە زىت، مەنتىقىغە خىلاپ، مۇسۇلمانلىق روھىغا يات بولغان تەشەببۇسلارنى قوبۇل قىلىشى ۋە تەرغىب قىلىشى ئەسلا مۇمكىن ئەمەس. شۇڭا، «گۈلزارى بىنىش» تىن كېيىنمۇ خېلى زامانلار ياشاپ ۋە ئىجاد قىلىپ ئۆتكەن ناقىس «گۈلزارى بىنىش» نىڭ (توغرىسى «باھارى دانىش»نىڭ) داۋامىغا قىزىقمىغان بولۇشى مۇمكىن. شۇ سەۋەبتىن داستان ناقىس تەرىپىدىن شۇ پېتى تاشلاپ قويۇلغان بولسا كېرەك.

ئۇچىنچى خىل پەرەز: داستاننىڭ داۋامى ھەرخىل سەۋەبلەر بىلەن يوقالغان بولۇشى مۇمكىن. بۇ مەدەنىي مىراسلىرىمىزنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكى يولۇققان ئورتاق تەقدىر. «گۈلزارى بىنىش» داستانى ناقىس تەرىپىدىن تولۇق تاماملىنىپ تاكى جامائەتچىلىك بىلەن يۈز كۆرۈشكۈچە بولغان ئارىلىقتا 50 ـ 60 يىل ۋاقىت ئۆتكەن② . مۇشۇ 50 ـ 60 يىل ئىچىدە مىللىي مەدەنىي مىراسلىرىمىز تۇرلۇك تەبىئىي ۋە سۈنئىي ۋەيرانچىلىقلارغا ئۇچرىغان بولۇشى مۇمكىن. داستاننى شائىر ۋاپات بولغاندىن كېيىنكى خېلى ئۇزاق بىر مەزگىللەرگىچە قولىيازما ھالىتىدە ساقلاشقا توغرا كەلگەچكە، يۇقىرىدىكىدەك ۋەيرانچىلىقلاردىن خالىي بولالمىغان بولۇشى ۋە ياكى باشقا سەۋەبلەر بىلەن يوقالغان بولۇشى مۇمكىن.

«گۈلزارى بىنىش»نىڭ داۋامى توغرىسىدىكى يۇقىرىدىكى ئۈچ خىل پەرەز ئىچىدە ئىككىنچى خىل پەرەز ئەمەلىيەتكە، شۇنداقلا مەنتىقىغە ئۇيغۇن بولۇشى مۇمكىن ياكى ئۈچ خىل پەرەزنىڭ ھېچقايسىسى ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن بولماسلىقىمۇ مۇمكىن. چۈنكى، بۇلارنىڭ ھەممىسى پاكىت ئاساسى بولمىغان، تەسەۋۋۇر ۋە پەرەز بويىچە قىلىنغان مۇلاھىزىدىنلا ئىبارەت، خالاس. تەسەۋۋۇر دېگەن تەسەۋۋۇر، پاكىت دېگەن پاكىت، تەسەۋۋۇر ۋە پەرەز ھېچقاچان پاكىت ۋە ئەمەلىيەتنىڭ ئورنىغا دەسسىيەلمەيدۇ. ئامىتىمىز بولسا كۈنلەرنىڭ بىرىدە «گۈلزارى بىنىش»نىڭ داۋامى ھەققىدە بىرەر ئەملىي ئۇچۇر بايقىلىپ قېلىشىمۇ ياكى نەق ئەسەرنىڭ قالغان قىسمى تېپىلىپ قېلىشىمۇ مۇمكىن. شۇنداق بولغاندا، بىز ئۇچۇن ئاللىقانداق پەرەز، تەسەۋۋۇر ۋە مۇلاھىزىلەرگە ھېچقانداق ئورۇن قالمايدۇ.

لېكىن، قانداقلا بولمىسۇن يۇقىرىدىكىلەر مېنىڭدىكى يۇقىرى بېسىملىق «ناقىس قىزغىنلىقى»نىڭ مەھسۇلى. ئوقۇرمەنلەرنىڭ توغرا چۈشىنىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

---

① ناقىسنىڭ مۇھەببەت سەرگۈزەشتىلىرى كۆزدە تۇتۇلىدۇ. «گۈلزارى بىنىش»قا قارالا.

② داستان 1955 ـ يىلى ناقىسنىڭ كۆيئوغلى مەسۇم ئاخۇن داموللام ۋە ئۇنىڭ ئوغلى سابىرئاخۇن تەرىپىدىن مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا تاپشۇرۇپ بېرىلگەن.